

OILAVIY MUNOSABATLARNING BOLA MAKTABGACHA TA'LIM MUHITIGA MOSLASHUVIDA PSIXOLOGIK TA'SIRI

Andijon davlat universiteti tayanch doktoranti

O.K.Ibragimova odinaibragimova87@gmail.com

M. Xalikova pedagogika va psixologiya

ta'lim yo'nalishi 4 bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolani maktabcha ta'lim tashkilotiga ijtimoiy-psixologik moslashish davrida ota-onasining roli va ahamiyati haqida yoritilgan. Qolaversa boshqa oila a'zolarining ham boladagi bu yangi muhitga moslashish davrida nimalarni hisobga olishi haqida so'z boradi. Boladagi adaptatsiyani oson kechishi uchun bir qator maslahatlar, moslashish bosqichlarini qanday ketma-ketlikda olib borish bo'yicha tizimli tavsiyalar berilgan.

Аннотация: В данной статье описывается роль и значение родителей в процессе социально-психологической адаптации ребенка к дошкольному образованию. Кроме того, будет обсуждаться, что следует учитывать другим членам семьи в период адаптации ребенка к этой новой среде. Дан ряд советов и систематических рекомендаций по проведению этапов адаптации, чтобы облегчить адаптацию ребенка.

Kalit so'zlar: ijtimoiy-psixologik moslashuv, dezadaptatsiya, ko'nikma, malaka, ta'lim tashkiloti, oyin faoliyati, kognitiv bilish, muloqot, tayyorgarlik.

Ключевые слова: социально-психологическая адаптация, дезадаптация, умение, компетентность, образовательная организация, игровая деятельность, познавательные знания, общение, обучение.

Bolani to'laqonli tarbiyalash, uni rivojlantirish va kattalikka tayyorlash uchun uzluksiz ta'limning boshlang'ich bo'g'ini bo'lgan maktabgacha ta'lim tashkiloti komil inson tarbiyasida alohida ahamiyatli. Shunday qilib bolani oila davrasidan endi bog'cha muhitiga, yangi sharoitga moslashtirish jarayoni bola hayotida tub burilish yasaydi. Moslashish har bir bolada individual tarzda turlicha kechadi. Chunki har bir bolaning o'ziga xos xulq atvori va xususiyatlari mavjud. Qolaversa yangi muhitga moslashish bolalarning o'zi o'rganib qolgan oilaviy muhitida necha kishi bo'lgani va ular bilan munosabatlari qay tarzda shakllanganligi bilan ham bo'g'liq. Demak bog'chada bola tengdoshlari va kattalar orasida keng doirada muloqot qilishni o'rganadi, mustaqillik va tashkilotchilik qobiliyatlari shakllantirilib boriladi. Turli amaliy faoliyatlarga (o'yin, o'rganish, kognitiv) ko'nikmalarini rivojlantiradi [1].

Ota-onalar bolalarini bog'cha muhitiga to'gridan-to'g'ri olib bormasdan, balki aksincha oila azolari tomonidan bir muddat bola bilan ko'niktirish ishlari olib borilishi

maqsadga muvofiq. Yani bunda nimalarni hisobga olish kerak? Bolani oila a'zolaridan tashqari qarindoshlar, qo'ni-qo'shnilar bilan tanishtirish ular bilan muloqot qilishga imkoniyat yaratib berish, begonalar bilan muloqot qilishga ko'nikishni xosil qiladi [2]. Yuqoridagi jarayonni bosib o'tish, uy oila muhitidan endi bola uchun notanish bo'lgan kishilar jamoasi va narsalarga to'la butunlay boshqacha dunyoga kirib borishida ijobiy rol o'ynaydi.

Ba'zi bolalarda moslashish jarayoni o'zgarishlarni osongina engish orqali amalga oshiriladi. Lekin ko'pchilik bolalar uchun bu jarayon qo'rquv, ko'z yoshlar, turli injiqliklarini namoyon qiladi. Bolalar bog'chasiga moslashish jarayoni nimani o'z ichiga oladi?

Muayyan sharoitlarga moslashish jarayoni adaptatsiya deb ataladi. Har bir inson turli yosh davrlarida yangi jamoa muhitga kirishiga to'g'ri keladi. Bu o'rinda yangi muhitga moslashish nafaqat bolalar uchun, balki bazan kattalarda ham shunchaki amalga oshmaydi. Chunki oson yoki qiyin moslashish mana shu jamoa a'zolarini yangi kelgan shaxsga nisbatan qilgan munosabatlariga ham bog'liq [3].

Agar bola bog'chaga kirishda yig'lab qolsa, bu albatta ota-onasining ham kayfiyatiga salbiy ta'sir qiladi. Kuni bilan hayoli farzandida bo'lib, shu kungi ish unumi pasayishiga sabab bo'ladi. Yuqoridagi noqulayliklarga duch kelmaslik uchun bolani maktabgacha ta'lim tashkilotiga olib kelish, moslashish davrida ota-onalar va tarbiyachilar eng muhim ishtirokchilar sanaladi. Demak bola bog'cha muhitiga oilada qanday tayyorlanadi:

- qat'iy kundalik rejimga o'rgatish;
  - ota-onasi va qarindoshlar bilan faol muloqotda bo'lishi;
  - tengdoshlari muhitida uzoq vaqt qolishi;
  - notanish odamning ko'rsatmalarini tinglash (ota-onasi nazoratida);
  - odatiy komfort (o'zi uchun qulay) zonasini tark etib, yangi jamoalarga kirishish;
- Shuningdek, bolaning shaxsiy e'tibor darajasi keskin kamayganiga ko'nikishi qiyin.

Kichkina odamning hayotidagi tub o'zgarishlar nevroitik reaksiyalarni keltirib chiqarishi tabiiydir. Ular bunga ko'z yoshlari va isterik, ovqatlanishdan bosh tortish, injiqliklar, tez-tez kasalliklar va boshqalar bilan ifodalanadi [4].

Moslashuv bosqichlari:

- tayyorgarlik;
- kalit;
- final.

Ota-onalar ularning har biriga to'laqonli mas'uliyat bilan yondashishlari kerak.

Tayyorgarlik bosqichi: Avvalo, bolaning ijtimoiy doirasini asta-sekin kengaytirish bilan boshlanadi. Boshqa bolalar bilan birgalikda o'yinlarda olingan ijobiy his-tuyg'ularni saqlash. O'yin jarayonidagi qiziqarli vaziyatlarni bola bilan

muhokama qilish orqali bolani quvonchini yanada kuchaytirish. Qolaversa bolaga bog'cha haqida oldindan aytib berish va uni ko'rsatish. Uning bo'lajak bog'chasi yorqin va rang-barang xonalari, chiroyli o'yin maydonchalari, qiziqarli o'yin o'ynaydigan tengdoshlari davrasi bo'lishiga uni e'tiborini qaratilishi kerak.

Ota-onalarning galdagi qiladigan ishi o'zini talablaridan kelib chiqib, o'zi uchun qulay bo'lgan yaqinlikdagi bog'chalarni ko'rib chiqib tanlov qilishi kerak. Bolalar bog'chasi xodimlari bilan oldindan kelishgan holda, siz u yerga farzandingiz bilan ekskursiya qilishingiz mumkin. Bo'lajak tarbiyachi va bolalar bilan tasodifiy tanishish ham zarar qilmaydi. Ushbu vaziyatdan foydalangan holda ona tarbiyachiga farzandining tabiiy ehtiyojlarini qondirishda ularni qanday so'zlar bilan ifoda etishi bilan tanishtirib qo'yilsa yanada maqsadga muvofiq bo'ladi. Qolaversa, bolaga tengdoshlari bog'chada nima qilishlarini ko'rsatib ijobiy ta'surotlarga ega bo'lish imkoniyati yuzaga keladi [5].

Bolalar bog'chasiga tashrif buyurishdan oldin bolaga asosiy harakatlarni o'rgatish kerak:

- hojatxonaga borishi;
- o'zi ovqatlanishi;
- qo'llarini yuvishi,
- yuzini yuvishi,

- tishlarini yuvish, kamida ikki oy oldin, bolani kun tartibiga imkon qadar moslashtirib borish juda muhim xisoblanadi. Ya'ni, uyqudan turish, nonushta qilish, yurish va hokazolar bir vaqtning o'zida bajarilishi kerak. Bu, ayniqsa, kunduzgi uyqu uchun to'g'ri keladi. Dam olish kunlari ham belgilangan rejimda o'tkazilishi kerak. Erta tongdan boshlab bolani kayfiyatini ijobiy bo'lishiga harakat qilish lozim. Ilk kunlarda bola bog'chada kun davomida qolmasligi maqsadga muvofiq. Yani uni bog'chada qoladigan maqsimal vaqt 1 dan 3 soatgacha. Ba'zi hollarda ona farzandi bilan qolishi, o'yinlarda ishtirok etishi, mashg'ulotlarni bajarishga yordam berishi mumkin. Ushbu bosqichda bola qanchalik ko'p ijobiy his-tuyg'ularga ega bo'lsa, u shuncha tezroq ko'nikadi va yangi jamoada qolishdan norozi bo'lmaydi. Bundan tashqari, bolani kunduzgi uyqu uchun bog'chada qoldirish tavsiya etiladi [6].

Moslashuvning asosiy bosqichining davomiyligi har bir bolada turli muddatni o'z ichiga oladi. Normal holatda eng tez va oson moslashuv ikki hafta kifoya qiladi. Qiyin moslashuvchi bolalarda esa bu jarayon olti oygacha davom etadi.

Moslashish jarayoni tugagach:

- bola xotirjamlik bilan yaxshi kayfiyatda bog'chaga bora boshlaydi;
- tarbiyachi va tengdoshlari bilan yaxshi munosabatda bo'ladi;
- o'z guruhida faol o'ynaydi, mashg'ulotlarda ishtirok etadi;
- yaxshi ovqatlanadi, yaxshi uxlaydi.
- bolaning hissiy va jismoniy holati butunlay normallasadi.

Ota-onalar sabr-toqatli bo'lishlari va bolaning bog'chaga ko'nikish davrini xotirjamlik bilan qabul qilishlari uchun shuni ta'kidlash kerakki, moslashuv quyidagi muddatlarda sodir bo'ladi:

- tez va oson darajadagi moslashuv - 2 haftadan bir oygacha;
- o'rta darajadagi moslashuv - 30 kundan 2 oygacha;
- og'ir darajadagi moslashuv - olti oygacha.

Tez va osonlik bilan yangi muhitga moslashadigan bolalar juda ham kam. Ko'pgina bolalar uchun bu jarayon kechiktiriladi. Dezadaptatsiyani boshidan kechirayotgan bolalar juda injiq bo'lib, ko'p yig'laydi, odatiy harakatlarni bajarishdan bosh tortadi, ovqatlanish, doimiy e'tibor talab qiladi va hokazo. Bu juda uzoq vaqt davomida takrorlanishi mumkin. Natijada bolada kasallanish holatlari yuzaga kela boshlaydi. Faqatgina ota-onalar va tarbiyachilarning birgalikdagi harakatlari bolaga hamda, kattalarga ushbu qiyin davrdan tezroq chiqish imkonini beradi.

Demak, moslashuv davri - bu tananing qayta tuzilishi, psixologik qiyinchiliklarni yangib o'tish davridir. Bolaning bunday to'siqlardan qanchalik oson yoki qiyin o'tishi ko'p jihatdan oila a'zolaga bog'liqdir. O'sib borayotgan shaxsni tarbiyalashda xatolarga yo'l qo'ymaslik uchun onalar va otalar bolaning aqliy va jismoniy rivojlanishining yoshga bog'liq xususiyatlari haqidagi bilimlarni kengaytirishga ko'proq e'tibor berishlari kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. Аболин Л.М. Психологические механизмы эмоциональной устойчивости человека. - Казань: Казан. Ун-т, 2003
2. Абрамова Г. С. Возрастная психология: Учебное пособие. - М.: Академия, 2003. 672 с.
3. Аверин В.А. Психология личности. - СПб.: Издательство Михайлова В.А., 2008. 191 с.
4. Агрессия детей и подростков / под ред. Н.М. Платоновой. - СПб.: Речь, 2004. 336 с.
5. Адаптация человека. Отв. Ред. Э.И. Барбашова. - СПб.: Питер, 2005. 198 с